

Sapkınlık Sosyolojisi'ne Sinemasal Bir Yaklaşım: A Clockwork Orange

A Cinematic Approach to the Sociology of Deviance: A Clockwork Orange

Mesut YILMAZ¹

¹Karabük Üniversitesi, Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, Karabük, Türkiye

ORCID:

M.Y.: 0000-0003-0053-5147

Corresponding Author:

Mesut YILMAZ

Email:

mesutyilmaz@karabuk.edu.tr

Citation: Yılmaz, M. (2020). Sapkınlık Sosyolojisi'ne Sinemasal Bir Yaklaşım: A Clockwork Orange. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (4): 884-900.

Submitted: 20.10.2020

Accepted: 27.11.2020

Özet

Sapkınlık genel anlamda bireyin toplum içerisinde belirlenen normların dışında hareket etmesi ve toplumda huzursuzluğu ortaya çıkaracak eylemlerde bulunması ile ortaya çıkmaktadır. Birey, suç işler ve toplum nezdinde "sapkın" olur. Ancak bireyin sapkın olarak nitelendirilmesi için suç işlemeye müsait olması da yeterli olabilmekte, fakat bu durum kültürel olarak toplumdaki topluma değişebilmektedir. Toplum içerisindeki bazı insanlar damga ve etiketlerden dolayı daha kolay sapkın olarak nitelendirilebilmektedir. Daha önceden bir suç işleyen kişiler başta olmak üzere; düşük bir sosyo-ekonomik gelire sahip olmak ve genel olarak toplumun belirlediği normlara uzak yaşamak gibi çemberin dışında kalan insanlar, sapkın olarak etiketlenmeye müsaittir. Bu çalışmanın amacı, bir anlatı türü olarak sinemanın, sapkın bir bireyi gösteriş biçimi ve karakterin sahip olduğu sapkın eylemler ile suç ilişkisini incelemektir. Çalışmada, Anthony Burgess'ın aynı adlı romanından uyarlanarak Stanley Kubrick tarafından senaryolaştırılan ve yönetilen, ancak farklı bir sonla bitirilen 1971 yapımı A Clockwork Orange filmi incelenmiştir. Söz konusu film, içerisinde şiddetten keyif alan bir karakter barındırdığı için seçilmiş ve göstergebilimsel yöntem kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışmadan elde edilen temel bulguya göre, sapkın karakterin gösteriş biçimi daha çok kibirli olarak olmak üzere, özür dileyen olarak da görülmekte ve toplumdaki informal-formel denetim gruplarıca sapkın toplumdaki yeri, tedavi olsa dahi etiketli sapkın olarak yaşamını sürdürdüğü sonucu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sapkınlık, Suç, Hariciler, Göstergebilimsel

Abstract

Deviance generally emerges when the individual acts outside of the norms determined in the society and takes action that will cause unrest in the society. The individual commits a crime and becomes "deviant" in the eyes of society. The aim of this study is to examine the criminal relationship of cinema as a narrative genre with the way of showing a deviant individual and the deviant acts of the character. This study examines the 1971 film, A Clockwork Orange, which was an adaptation of Anthony Burgess's novel of the same name scripted and directed by Stanley Kubrick with an alternative ending. The movie in question was chosen because it contains a character that enjoys violence, and that character has been analyzed using the semiotic method. According to the main finding obtained from the study, the way the deviant character is depicted is mostly seen as arrogant, but also as apologetic. The place of the deviant in the society has been observed by the informal-formal control groups in the society, as a result of the fact that he continues his life as a labeled deviant even if he is treated that way.

Keywords: Deviance, Crime, Outsiders, Semiotic

1. GİRİŞ

Sapkınlık üzerine sosyologların genel olarak yaptığı ve yaygın olarak kabul gören tanımı, sosyal normlara karşı toplum tarafından onaylanmayan davranışlardır (Goode, 2016: 2). Bu doğrultuda toplumdaki bireylerin sapkın olarak anılabilmesi için norm dışı davranışları görünür bir şekilde uygulaması gerekmektedir.

Suç ve sapkınlığın sosyolojik araştırmaları, başlangıçta suçun biyolojik ve psikolojik nedenlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan sosyologların, sosyal bir gerçek olarak suçun, sosyal nedenlerini keşfetmek için resmi olarak benzer teoriler ve araştırmalar geliştirmeleriyle başlamıştır (Lilly ve diğerleri, 2007). Modern suç ve sapkın davranış sosyolojisi çağı, Edwin Sutherland'ın (diferansiyel çağrışım teorisi), Chicago Okulu'nun savunucularının (sosyal düzensizlik) ve Robert K. Merton'un (anomi ve fırsat yapıları) ufuk açıcı çalışmaları ile başlatılmıştır. Bu bakış açılarının ortak noktası, öncelikle grup düzeyinde suç veya sapkın davranışların nedenleriyle ilgilenmeleri ve çeşitli bireyci olmayan açıklama teorileri sunmalarıdır (Deflem, 2015: 35).

Suç inşası perspektifleri teorik temellerini, Frank Tannenbaum'un (1938) çalışmasındaki çocuk suçluların belirli veya tutarlı bir davranış deneyimleri kümesini paylaşmadıkları gerçeği gibi, çocuk suçluluğu üzerine erken dönem sosyal bilim çalışmalarına kadar götürülmektedir.

Suç nedenselliği teorileri, sosyolojide suça odaklanan en eski teorik bakış açılarıdır. Teorilerin 1950'lerden itibaren yavaş yavaş gelişmesi ile birlikte suç bir davranış biçimi veya belirli, önceden verilmiş bir eylem olarak değil de belirli davranış biçimlerine bağlı bir yapı veya etiket olarak görülmeye başlanmıştır (Lilly ve diğerleri, 2007). O dönemdeki araştırmacılar tutarlı bir terminoloji uygulamaları da sapkınlık ve suç arasında ayırım yapmışlardır. Sapmayı, resmi veya gayri resmi normları ihlal eden davranış olarak ifade ederken, suç kavramını, bir hukuk sistemi koşulları veya başka bir şekilde oldukça resmileştirilmiş koşullar altında sapkın davranış biçimlerine eklenen belirli bir etikete atıfta bulunmak için kurallar sistemi olarak ayırırlar. Başka bir deyişle, sapma daha geniş bir kavramdır ve suç daha spesifik bir tanımlamadır (Deflem, 2015: 35).

Sapkınlık araştırmalarının en doğru şekilde yapılışı Becker'a (2015) göre; "Sapkın bireylerin arasında gözlem yoluyla gerçekleştirilebilecek araştırmalardır." Bu çalışmada sapkınlığın yazılı/görsel kaynaklardaki anlatı türlerinden oluşan bir türü olarak sinema seçilmiştir. Sapkınlık olgusuna dahil olan süreçleri içeren *A Clockwork Orange* filminin, aynı adlı romandan uyarlanması, eserin niteliğini artırmakla birlikte dönemi itibarıyla ses getiren bir yapım olmuştur ve günümüzde kült filmler listesine adını yazdırmıştır.

Altheide'nin (2015: 298) belirttiğine göre; medya, halkın sapma hakkında nasıl düşündüğünü etkileyen önemli bir faktördür. Medyada gösterilen sapkın davranışlar; cinayet, yasadışı uyuşturucu kullanımı, cinsel istismarlar, kurumsal suçlar, ergenlerin alkol tüketimi ve suçluyu tamamen olumsuz ve stereotipik bir ışığa sürükleyebilecek bir yanlışlık şeklinde mi resmedilmektedir? Yoksa daha incelikli, gölgeli ve empatik bir portre sunum mu? Medya, suçlunun hikâyedeki tarafını nasıl vermektedir? Yani suçlu, pişman ve özür dileyen, alçakgönüllü olarak tasvir ediliyor mu? Yoksa kibirli ve kendini beğenmiş olarak mı? Bu gibi sorulara çalışmanın içerisinde yanıt aranarak filme yönelik göstergebilimsel çözümleme yapılacaktır.

Anthony Burgess, romanında argo kelimelerden oluşan İngilizce ve Rusça'nın birleştirildiği bir ergen dili "Nadsat" oluşturmuştur (Lekka, 2017). Bu kelimeler, filmde de yer almakta ve bu çalışmanın dizimsel çözümleme kısmında yer alan diyaloglarda geçen Nadsat kelimelerinin manası Türkçe olarak çevrilmiştir.

2. SOSYAL SAPKINLIK

Sosyal sapkının anlaşılması için öncelikle norm kavramının tanımına bakılması gereklidir. Normlar, belirli bir grubun içerisinde ya da genel olarak toplumda kabul gören, bireylerden beklenen davranış biçimleridir ve insanların davranışlarının şekillendirilmesinde etkili olmaktadır. Bu anlamda normlar ideal bir standart işlevi görür ve insanlara neyin kabul edilebilir olduğu konusunda yön vermektedir (Cockerham, 1995: 93).

Normlar, bireyin yaşadığı toplumda karşılığı olan kurallardır. Toplumun her bir bireyden beklediği de bu normlara uygun davranması ve bu şekilde her bir bireyin "normal" olarak anılmasıdır. Normlara uygun davranış sergileyen bireyler toplum tarafından onaylanıp kabul görülürken, bu normların dışına çıkan bireyler ise sapkın olarak anılmaktadır. Bu kişiler toplumdaki formel ve informal gruplar tarafından onaylanmayarak birtakım cezalara ve dışlanmalara maruz kalmaktadır.

Formel gruplar, rasyonel olarak organize edilmiş gruplardır. Açıkça saptanmış birtakım amaçları yerine getirmek için belirli görevleri yürütmek üzere meydana getirilmiş gruplardır; polis teşkilatı, mahkemeler, hapishaneler gibi. Informel gruplar ise amaçları, normları, rolleri ve statü yapılaşmalarıyla formel gruplardan farklılık gösterirler. Formel gruplar tamamen örgütsel etkinliğe yönlendirilmiş oldukları halde, informal gruplar açısından yönelim; sosyal ilişkiler, yakınlık, bağlılık gibi değerlere yöneliktir (Gönüllü, 2000: 193).

Goode, sapkının meydana gelmesi veya var olması için dört gerekli bileşeni şu şekilde sıralamaktadır (Goode, 2016: 4);

- Bir kural veya norm,
- Bu normu ihlâl eden (veya ihlâl ettiği düşünülen) birey,
- Bir izleyici (davranışları, inançları veya özellikleri yanlış olarak yargılayan bir kişi veya topluluk),
- Bu izleyicilerden en az birinin üyeleri tarafından olumsuz tepki verme olasılığı (eleştiri, kınama, damgalama, onaylamama, ceza vb).

Bireyin yakın çevresinden insanların beklentilerini karşılayamaması da beklenen şeylere erişebilmek adına bireyi sapkın birtakım yolları denemesi için zorlayabilmektedir. Bu anlamda önemli olan sapkın düşüncelerin davranışa dönüşmesidir.

Genel olarak pozitivist sosyologlar sapkını belirli suçlu ya da anti-sosyal tiplerin içsel bir niteliği ve aksine, kötü bir aile geçmişi, çevre veya yanlış sosyalleşmenin bir sonucu olarak açıklama eğilimindedirler. Ancak fenomenologlar, özellikle sembolik etkileşimci bir çerçevede çalışmalar yürütenler anti-sosyal davranış çevrenin bir ürünü, kişinin içinde doğduğu sosyal çevrenin ve 'önemli diğerleri'nin özellikle anne-babalar, arkadaşlar, öğretmenler ve otorite konumundakilerin onlara yaklaşım biçimlerinin bir yansıması olarak görme eğilimindedirler. Bu bakış açısına göre, kimi insanlar doğuştan suçlu ve ıslahı imkânsız kötü veya zararlı varlıklar değildirler. Onlar daha ziyade diğerlerinin kendilerine yaklaşım biçimlerinin veya en azından bu yaklaşımı algılama biçimlerinin bir sonucu olarak anti-sosyal varlıklara dönüşürler. Bu perspektife göre, sapkınlar ve suçlular diğerlerinin uygun yaklaşımları ve tepkileriyle ıslah ve hatta tedavi edilebilirler (Slattery, 2014: 215).

Lemert'e (1951) göre toplum tarafından etiketlenmeden önceki sapkın davranışları toplumsal tepkinin bireyin etiketlenmesinden sonraki kişisel benlik algısı ve statüsü üzerindeki etkisinden ayırmaktadır. Çoğu insan bazen sapkın davranışlarda bulunur; fakat bunlardan sadece çok azında yakalanır ve toplum tarafından etiketlenir. Birincil sapmalar denilen bu durum, çoğu kez onların benlik imgeleri veya günlük yaşantılarını çok az etkiler. Bu sebepten dolayı, geleneksel

kriminolojide yapılanın aksine, suçun nedenlerini 'ortaya çıkartmak' için suçluların toplumsal kökenlerini derinlemesine araştırmak kullanışlı değildir. Sapkınlığın nedenleri, daha ziyade, toplum tarafından etiketlenme ve bu etiketlenmenin birey üzerindeki etkisidir.

İkincil sapma ise birincil sapmanın sapkın kişiyi uygulanan negatif etiketi benimsemeye yönlendiren sosyal kontrol çabalarıyla karşılandığı zaman ortaya çıkmaktadır. Sapkın olarak etiketlenmenin bir sonucu olarak, etiketlenen, daha sonra sürekli, hatta yükselen, normları ihlal eden davranış yoluyla sapkın etiket varsayımına göre hareket etmektedir. Böyle sapkın davranışlar oluşmaya devam ettiğinde, sapkın topluluğundaki üyeler, bununla ilgilenen kişi için çok önemli olduğunu düşünebilir. Lemert'in sosyal kontrol modelinde sapkın etiketinin damgalayıcı etkisi, sözde yanlış davranışta bulunan kişiye bir üstünlük statüsü verebilir ve böylece geleneksel kişilerin ondan "suçlu" veya "suçlu" olarak bahsetmesine neden olabilmektedir (Deflem, 2015: 36).

Aynı zamanda bir davranışın sapkın olarak değerlendirilmesi ihtimali, kimin bu davranışta bulunduğu ve kimin bu davranış sonucunda incindiğini hissettiğine de bağlıdır. Yasaların bazı kişilere, başka kişilere göre daha çok uygulanması eğilimi vardır. Örneğin orta sınıf mahallelerde yaşayan erkek çocukları yakalandıklarında yoksul mahallelerden gelenlere göre yasal sürecin daha erken basamaklarında salıverilirler. Orta sınıf bir gencin polis tarafından yakalandığında karakola götürülmesi ihtimali daha azdır; karakola götürüldüğünde hakkında tutanak tutulması ihtimali daha azdır; mahkemeye çıkartılması, suçlu bulunması ve hapse atılması ihtimali ise, neredeyse sıfırdır (Becker, 2015: 33). Nitekim toplumda bir suç işlendiğinde şüpheli olarak bakılacak kişiler ilk olarak damgalı kişilerdir. Erving Goffman'ın (2019) belirttiğine göre; "Damgası olan bir kişiye dönük biz normallerin takındığı tutumlar ve ona dönük eylemlerimiz iyi bilinir. Çünkü iyilikseverlik eylemi tam da bu tepkileri yumuşatmaya ve abat etmeye yöneliktir. Şüphesiz, tanım gereği, biz damgalı bir kişinin pek de insandan sayılmayacağına inanırız." Goffman damga tiplerini ise şu şekilde sıralamıştır;

- Bedenin korkunçlukları -muhtelif fiziki deformasyonları- gelir.
- Zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları gelir; bunlar, örneğin ruh bozukluğu, hapis yatmak, bağımlılık, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik, intihara girişim ve radikal siyasi davranışlar gibi bilindik bir listeden çıkarılır.
- Irk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar vardır; bunlar, soy bağıyla aktarılabilir ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına ulaşabilir.

Damga tiplerine bakıldığında oldukça geniş olduğu görülmektedir. Sapkın davranış değerlendirmesi bağlamında ilk olarak formel ve informel denetim grupları tarafından şüpheli olarak bakılacak kişiler damgalı kişilerdir.

Aaron V. Cicourel (1968) polisin ve çocuk suçları bürosundaki görevlilerin zanlılara karşı davranışlarıyla ilgili çalışmasında suçluluk etiketlemesinin evrelerinden söz etmiştir. Ciourel polislerin ve çocuk şubesi görevlilerin, erkek, zenci, yoksul bir köken veya bölgeden gelen tipik basmakalıp bir suçlu imgesi tarafından nasıl yönlendirildiklerini ve suçlu tipleri soruştururken bireyin müzakere, tutuklanmaya direnme ve dava etme yeteneğinden nasıl etkilendiklerini araştırmıştır. Bu araştırmanın sonucunda Cicourel, 'adalet müzakereye açıktır' ve suçun gerçekliğini yansıtmaktan uzaktır; resmi istatistikler daha ziyade polislerin, halkla etkileşimlerinde nispeten güçsüz sosyal gruplara ilişkin kalıp yargılarının bir yansımasıdır. Bu yüzden, bu istatistiklere göre genç, işçi sınıfından ve siyah erkekler daha fazla dahil edilirken; beyaz, orta sınıftan gençler dışarıda bırakılır.

3. SAPMA ve SUÇ

Sosyal sapma ile suç, benzer gibi gözükse de aslında farklıdır. Sapma kavramı, herhangi bir yasanın ihlal edildiği durumlara göndermede bulunmasından dolayı suç kavramından daha geniştir. Birçok sapkınlık olarak değerlendirilen davranış, yasalar tarafından yasaklanmış veya sınırlandırılmamıştır. Buna karşılık suç, resmi olarak toplumsal normların tanımlanmış olduğu ve ceza yasasında resmi olarak bulunan özel bir sapma durumunu ifade etmektedir. Ceza kanunlarında var olan normlar, sapmanın diğer türlerini belirleyen normlardan daha fazla uzaklaşmaya sahiptirler. Diğer yandan herhangi bir durumda suç sayılan eylem bir başka durumda suç olarak sayılmayabilir. Örnek vermek gerekirse savaş zamanı insan öldürme farklı yorumlanabilmektedir.

Durkheim, suçluluğu yapısal-işlevselci bir çerçevede temellendirir. Bununla birlikte suçluluğu da toplumla ilişkilendirmektedir. Ona göre suç ve sapma toplumsal bir olgudur. Sapma ve sapkınlık halleri toplumlar için kaçınılmaz olmakla birlikte toplumsal birliktelik için işlevseldir. Bu olgular toplumda meydana okumalarla birlikte yeni fikirlerin ortaya çıkmasına ve toplumdaki ilerlemeyi sağlamaları gibi önemli işlevleri bulunmaktadır. Ancak bu meydana okumaların toplumsal bütünlüğe zarar vereceğinden hareketle aşırılığın cezalandırılacağını belirtir. Sözü edilen olgular toplumlar mekanik ve organik olmak üzere iki tür dayanışma tipi ortaya çıkarılır. Ortaya çıkan dayanışmaların ceza sistemleri geleneksel ve modern bağlamda değişkenlik arz eder (Akyayla, 2019: 72).

Durkheim'a (2006) göre modern dönemde insanlar geleneksel toplumlar olduklarından daha az kısıtlanmıştır. Bireysel seçim için modern dünyada daha fazla imkân olduğundan uyumsuzlukların olması kaçınılmaz olmuştur.

Malinowski, sapkınlık kavramının işlevselcilik teorisinde Durkheim ile aynı düşüncede olsa da onun işlevselciliği daha çok bireyin temel ihtiyaçları üzerine yani dayanışmaya dayalı bir işlevselcilik kurulumudur. Malinowski, sapma ve suç kavramlarını karşılıklı ilkesinin ihlali olan durumlar olarak tanımlarken; Durkheim bu kavramları kolektif bilinç üzerinden tanımlamakta ve kolektif bilince verdiği zarar ekseninde sınıflandırmaktadır (Akyayla, 2019: 73).

Sapkın davranış, suça yönelme ve şiddet pratiklerinin nedenlerine ilişkin bazı kriminologlar ve sosyologlar birden fazla değişken üzerinde durdukları görülmektedir. Siegel'e (1989: 251) göre şiddet davranışı; sapkın yakın akrabalarla birlikte olma, ailenin yıkılması, görece yoksulluk, okul başarısızlığı ve geleneksel grup ve normlara olan bağlılığın zayıflaması gibi faktörlerden dolayı ortaya çıkmaktadır.

Kramer (2000) ise gençlerin şiddete olan yöneliminin temelinde başta yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal dışlanma gibi unsurların olduğundan söz etmektedir. Bunun dışında söz konusu şiddet ekonomik faktörlerin şiddet davranışı üzerindeki etkisini, sosyal destek ve enformel sosyal denetimin zayıflaması faktörleri ile birlikte ele almaktadır.

Zahir'in (2006) aktardığına göre Bemak ve Keys, şiddet davranışlarının kaynaklarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Bireysel ve kişilik eğilimleri,
- Okul çevresi,
- Aile yapısı ve ilişkileri (ebeveynlerin zayıf bir benlik, yetersiz bir denetim ve tutarsız davranışlara sahip olmaları, ebeveynlerin aile içerisinde şiddet tutumlarını sergilemeleri veya çocuklarının uyguladıkları şiddet tavırlarına karşı bir ilgisizlik içinde olmaları),
- Akran gruplarının varlığı (bireyin kendini ispatlamak için elverişli koşullar sağlaması ve şiddet kültürünün varlığı),

- Silahlara kolay yoldan ulaşabilme imkânının olması,
- Alkol ve uyuşturucu kullanma,
- Toplum ve yerleşim yerinin özellikleri gibi faktörlerin, şiddet davranışını sergileyen bazı bireylerin suçluluk tutumlarının anlaşılmasında önem arz etmektedir.

Özellikle uyuşturucu madde kullanımı, şiddete ve toplum içinde uygun görülmeyecek sapkın davranışları meydana getirebilmektedir. Bu anlamda Becker da (2015: 101) şu ifadeler de bulunmuştur: "İntoksikasyonun ilk evrelerinde irade gücü tahrip olur; engellemeler ve sınırlamalar gevşetilir, ahlaki engeller yıkılır ve genellikle zamparalık ve cinsellik yaşanır. Zihinsel istikrarsızlık varsa davranış genellikle aşırıya kaçır. Benmerkezci kişi kendini dev aynasında hayal edecek, utangaç kişi kaygılanacak ve saldırgan olan da genellikle şiddet ve suç davranışlarına yönelecektir. Altta yatan eğilimler gün yüzüne çıkar; kişi ne olduğunun far kında olabilir ama bunu engelleyecek gücü kalmamıştır. Sürekli kullanım, çalışma kabiliyetini ortadan kaldırır ve amacın kaybedilmesine neden olur."

Cohen (1955) düşük sosyo-ekonomik bir düzeye sahip olan ebeveynlerin, çocuklarını orta sınıfa girecek şekilde sosyalleştiremedikleri veya bu ailelerin en azından söz konusu kaynaklardan yoksun olduklarından söz etmektedir. Bu bağlamda da alt sınıfa mensup çocuklar okul gibi kurumlarda, orta sınıf değerlerini kazanamadıkları için başarılı olamadıklarını ve sapkın davranışlar sergileyerek suça meyilli olduklarını ileri sürmektedir.

Sapkın davranışların sergilendiği çete ve suç işleyen gruplarda, şiddet uygulamaktan kaçınan bireyler diğer grup üyeleri tarafından hoş görülmemektedir. Çünkü şiddet alt kültüründe genelde, cesaret, kavgacı, başarılı olma gibi değerlere sürekli vurgu yapılmakta ve grup üyeleri bu değerler arasında sosyalleşerek çete içerisinde bir statü kazanma çabası içerisinde olmaktadır. Kültür burada şiddet eylemini meşrulaştırıcı ve teşvik edici bir işlev görmektedir (Kızmaz, 2006: 255). Bu bir bakıma da sapkın grupların kendi içlerinde yeterince sapkın olmayanları haricileştirdikleri anlamına gelmektedir.

Örgütlü sapkın grupların üyelerinin bir ortak bir noktaları vardır: sapkınlıkları. Bu onlara, ortak bir kaderi paylaştıkları, aynı geminin yolcusu oldukları hissini verir. Ortak bir kaderi paylaştıkları hissinden, yani benzer sorunlarla boğuştukları his sinden bir sapkınlık alt kültürü doğar: dünyanın nasıl bir yer olduğuna ve onunla nasıl baş etmek gerektiğine ilişkin perspektifler ve anlayışlar dizgesi ile perspektiflere dayalı bir rutin aktiviteler dizgesi. Böylesi bir gruba üyelik, sapkın kimliği pekiştirmektedir (Becker, 2015: 61). Örgütlü sapkın grupların üyeleri, tek başına sapkın olan bireylere kıyasla toplum tarafından belirli bir grubun üyesi olduğu yönün etiketlenmesi ve herhangi bir suçtan dolayı ceza çekip sosyal hayata dahil olsa bile toplum tarafından etiketlenebilmektedir.

Becker'a (2015: 56) göre suçlu olarak etiketlenmek için kişinin yapması gereken tek şey sadece bir tane suç işlemesidir. Kavramın gerçekte resmi olarak taşıdığı anlam da budur. Öte yandan suçlu kelimesi, suçlu etiketini taşıyan herkesin sahip olduğu varsayılan ikincil nitelikleri tanımlayan sayısız çağrışıma da içinde barındırır. Bir kez hırsızlık yapmaktan mahkûm olmuş ve dolayısıyla da suçlu olarak mimlenmiş bir adamın başka evlere de girmesi muhtemel bir kişi olduğu varsayılır. Bir suç işlendiğinde olağan şüphelileri sorguya almak üzere toplayan polis de bu varsayımla hareket etmektedir. Dahası hırsızlıktan dolayı suçlu olarak etiketlenmiş bir adam "yasaya saygısı olmayan" biri olduğunu gösterdiği için, başka tür suçları işleme ihtimali olan biri olarak da düşünülür. Dolayısıyla, bir sapkın davranış sonucunda bir kişinin yakalanmış olması, o kişinin başka açılardan da sapkın ya da istenmeyen olarak algılanması ihtimalini artırır.

Yakalanmanın ve sapkın etiketi yemenin kişinin sonrasındaki toplumsal katılımı ve benlik imgesi açısından çok önemli sonuçları vardır. En önemli sonuç bireyin kamusal kimliğindeki

çarpıcı değişimdir. Uygun bir davranışta bulunmak ve bunu yaparken, yakalanmış olmak kişiyi yeni bir statüye yerleştirir. Artık daha önce olduğu varsayılan kişiden çok daha farklı bir kişi olduğu ifşa edilmiştir. “Nonoş”, “esrarkeş”, “deli” ya da “kaçık” etiketleri yiyebilir ve buna göre muamele görebilmektedir (Becker, 2015: 54-55). Bu durumdaki birey, artık toplumdan farklılaşmış ve yeni bir statü edinmiştir. Genel görüş kişinin sapkın davranışlarda bulunmaya devam edeceği yönündedir. Bir normu ihlal eden kişinin aynı eylemi tekrar gerçekleştireceği ya da başka bir normu daha ihlal edeceği öngörülebilmektedir. Bu sebepten dolayı birey herhangi bir sapkın davranışının suça dönüşmesinden sonra formel gruplar tarafından gönderileceği yerde de benliğini kaybetme duygusu devam edecektir.

Goffman’ın (2015) total kurumlar olarak adlandırdığı cezaevleri, ıslah evleri ve akıl hastanelerinin mahkûm ya da hastaların bireysellikleri ve benlik algılarının nasıl yittiklerini, onları psikolojik olarak yıkıcı bir süreçten geçirdikten sonra kurumsal bir sayı, hücre ve konuma indirgeme çabalarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kurumlara yerleşen bireyler, eski kıyafetlerinden ve kişisel eşyalarından kurtulurlar, kurum kendilerine üzerinde numaralar yazan üniforma vererek özgürlüklerini engeller. Böylesine bir kurumda bulunan bireylerin ıslah olması beklenirken, sadece onları sapkın kimliklerini teyit eder, topluma katılmalarını güçleştirir ve böylece suça ve yeniden hapisaneye dönme ihtimalini artırır.

4. A CLOCKWORK ORANGE FİLMİNİN ÇÖZÜMLEMESİ

4.1. Çalışmanın Yöntemi

Görsel metin çözümü bir den fazla yöntemle yapılabilmektedir. Bunlardan bazıları; içerik analizi, söylem analizi, metinler arası çözümleme, ideolojik analiz ve göstergebilimsel analizdir. Bu çalışma içerisinde çözümleme yapılacak olan *A Clockwork Orange* filminin sapkınlık sosyolojisi bağlamında sapkın karakter ve bu karakteri haricileştiren toplumsal davranışlar anlatsı, göstergebilimsel yöntem ile çözümlenmiş ve filmde anlam üretim sürecinin aşamaları belirlenmeye çalışılmıştır.

Saussure ve Pierce’nin çalışmalarından yola çıkılarak geliştirilen göstergebilim, iletilerin aktarımı ile değil, anlamların değişimi ve üretimi ile ilgilenir (Fiske, 2003: 329). Göstergebilimin konusu, özü ve sınırları ne olursa olsun tüm işaretler sistemidir: İmgeler, jestler, melodik sesler, nesnelere ve bunların törenlerde, protokollerde ya da gösterilerde bulunan karışımları “dilleri” değilse de en azından anlam sistemleri oluştururlar.

Saussure’ün bütünü oluşturan her bir parça için kullanmış olduğu “gösterge” terimi anlam üreten ve “yapı” niteliğindeki tüm birimler için de kullanılarak göstergebilimin temelleri atılmıştır. Göstergebilimin konusu sadece dilsel göstergelerle sınırlı kalmayarak; görüntüler, mimik hareketleri, ezgili sesler, nesnelere ve törenlerde, protokollerde ya da gösterilerde görülen bu tözlerin karmaşaları, “diller” oluşturmaları da en azından anlamlama dizgeleri oluşturmaktadırlar (Barthes, 2005: 27).

Göstergebilimde, anlatının içerik düzlemindeki biçiminin üç değişik yüzeyde çözümlenebileceğini benimsenir. Bunlar; söylemsel düzlem, anlatsal düzey ve mantıksal/anlamsal düzey olarak yüzeyden derine doğru sıralanmaktadır. Göstergebilimsel çözümlemenin birinci aşaması olan söylemsel düzlem, kendi içerisinde üç aşamaya ayrılmaktadır; ilk olarak kişiler, kişilerin rolleri ve olay örgüsünün zaman ve uzamı belirlenir. İkinci olarak sahneler arası geçişler tespit edilir. Sahneler arası ayrımı bulmak için kastedilen sahnelerin geçirdiği dönüşümün tespit edilmesidir; dönüşümü bulmak ise, anlamın düzenleniş doğrusunu yakalamaktır (Rifat, 2007: 38). Söylem çözümlemesinin son olarak ise kesitlerin birbirini bütünleyen/benzerler ile birbirinden ayrılması gereken/zıtlıkların belirlenmesi yapılmaktadır.

Göstergebilimsel çözümlemenin ikinci aşamasında anlatı çözümlemesi gerçekleştirilir. Dizimsel çözümleme, anlatıyı bölümlemek ve anlatıyı meydana getiren olaylar örgüsünü ayırtmaktır. Dizin, anlatıda birbirini takip eden zincir biçiminde gerçekleşir. Anlam, ancak bir eklemlemeden doğabilir, diğer bir deyişle "gösteren" yüzeyle "gösterilen" yığının eş zamanlı bölümlenişinin yığını olabilir (Barthes, 2009: 65).

Göstergebilimsel çözümlemenin üçüncü aşaması derinde yatan anlamın ortaya çıkarılmasını amaçlar. Üçüncü aşamada yapılması gereken söylem ve anlatı düzeylerinde saptanan ilişkileri düzenleyen, derin, soyut mantığın ne olduğunu bilmektir (Rifat, 2007: 45).

Anlatı çözümlemeleri yalnızca anlatıların içerisinde yer alan anlamı değil, aynı zamanda anlatı yapısı kanalıyla ideolojik etkilemelerin nasıl yüklenildiğini de çözümlemektedir. Anlatı çözümlemeleri temel olarak iki kaynaktan ortaya çıkmaktadır, bunlar (Hansen akt. Parsa, 2012: 19);

Dizimsel Yaklaşım: Bu yaklaşım biçimci kuramcı Vladimir Propp'dan kaynaklanmakta ve anlatıdaki olaylar dizisinin sekansal gelişimi üzerinde durulmaktadır.

Dizisel Yaklaşım: Bu yaklaşımda antropolog Claude Lévi-Strauss'un yapısalci çalışmalarından kaynaklanmakta, anlatı içinde mevcut ikili karşıtlıklar ve bunların öykünün gelişimine nasıl katkıda bulunduğu üzerinde durulmaktadır.

Göstergeler bir imge, bir kelime, bir nesne, hatta uygulama alanında belirli bir tipi içerebilirler. Göstergelerin anlamı, 'gösteren' (imge, görüntü, sözcük veya nesne olabilir), 'gösterilen' (ima edilen) anlam ve 'göndergesi' (imge, görüntü, sözcük veya nesnelerin ne anlam ifade ettiği) arasındaki ilişkilere bağlıdır (Parsa, 2012, 21).

4.2. Filmin Künyesi

Stanley Kubrick'in yönettiği *A Clockwork Orange* (1971) filmi Anthony Burgess'in aynı adlı romanından Kubrick tarafından senaryolaştırılarak beyaz perdeye uyarlanmıştır. Genel hatları ile kitap ile film benzer gitse de farklı sonlara sahiptirler.

Filmin oyuncu kadrosunda başrolde Malcolm McDowell (Alexander DeLarge) olmak üzere Warren Clarke (Dim), James Marcus (Georgie), Paul Farrell (Tramp), Patrick Magee (Frank Alexander), Michael Bates (Chief Guard) gibi isimler yer almaktadır.

4.3. Filmin Karakterleri ve Toplumsal Algıları

Alexander DeLarge, film içerisinde kendisinden bahsedildiğine göre kısaca Alex (Malcolm McDowell), filmin ana karakteri olarak yer almaktadır. Alex, filme göre lise çağında, 18 yaşından küçük (kitapta 15 yaşında) ve ailesinin tek çocuğu olan bir kişidir. Beethoven eserlerini dinlemeyi seven ve hatta en sevdiği 9. senfoninin ikinci kısmı "molto vivace"yi (canlı hayat) dinlemekten büyük keyif almaktadır. Ancak Alex'in bu eseri dinlerken şiddet içerikli kanlı düşler kurduğu görülmektedir. Bu yönüyle de toplum içine ters bir yapıda olduğu düşünülen Alex, aynı zamanda droogie'lerim yani Rusça'da "arkadaş" ve "çete" anlamına gelen "droogie" sözcüğünü birlikte aykırı işler yaptığı çete arkadaşlarını belirttiği bir sözcüktür. Alex, daha önceden suç işlemiş ve suç işlemeye devam edebilme potansiyeline sahip bir karakter olarak, toplumsal algı anlamında tam olarak bir "sapkın"dır. Alex'e karşı konulan bu etiket, Alex'in gözetim memuru danışmanı Deltoid, hapishanedeki gardiyan ve Alex hapishanedeyken anne ve babasının evine kiracı olarak yerleşen Joe'nun Alex'e karşı olan tavırlarından anlaşılmaktadır. Tüm bu tavırlar, çözümleme kısmının ilerleyen aşamalarında ayrıca incelenecektir.

4.4. Filmin Öyküsü

Alex, arkadaşlarıyla (droogie) birlikte uyuşturucu katkılı süt içip ardından şiddet, tecavüz, hırsızlık ve toplumda çeşitli huzursuzluklar meydana getirmekten zevk alan bir karakterdir. Filmde, Deltoid ile geçen bir sahneden de anlaşılacağı üzere Alex daha önceden ıslah evine girmiş ve fakat bir şekilde Deltoid'in yardımıyla kurtulmuştur.

Öykü'nün İngiltere'de ve şehir olarak da Londra'da geçtiği, filmde geçen bazı cümlelerden anlaşılmaktadır. Bunların en başında aynı zamanda filmin anlatıcısı olan Alex'in anlatıcı olarak yaşadığı evin nerede olduğu bilgisini vermesi ve kedili kadının (Mrs. Alice Weathers) aradığı polis departmanıdır.

Alex, kendisini çetenin lideri olarak görmekte ve diğer çete üyelerinden gelen otoritesini sarsacak hareketlere engel olmaya çalışmaktadır. Bu sebeple çetede arkadaşlarıyla tartışma yaşayan Alex, çetede arkadaşlarına zarar da vermektedir. Çete üyeleriyle hırsızlık yapmak için gittikleri bir evin önünde diğer çete üyeleri bir olup Alex'e saldırırlar ve ardından polisin de gelmesiyle Alex tutuklanır ve 14 yıl mahkûm edilir. Bu andan itibaren anlatıcıya, yani Alex'e göre öykünün trajik ve acıklı yanı başlamaktadır. Alex, hapishaneye gönderilirken oradaki insanları kokuşmuş sapıklar ve suçlular olarak nitelendirir.

Hükümetin hapishanelerdeki doluluğu azaltmak ve toplum içindeki suç oranlarını azaltmak için suçlulara uygulayacağı "Ludovico" tedavi yönteminin ardından suçlunun serbest bırakılacağını duyan Alex, bu tedavi yöntemine gönüllü olmak ister. İç İşleri Bakanı bu programa katılacak bir aday aradığı sırada Alex'in kaldığı hapishaneye ziyaret gerçekleştirir ve Alex kendisini ön plâna çıkartarak Bakan'ın onayını alır.

Alex, tedavisi başlamak üzere hapishaneden alınıp, Ludovico sağlık merkezine nakledilir ve 15 günlük sürecek tedavi süreci başlar. Alex'e uygulanacak tedavi yönteminde her yemek sonrası serum uygulama ve şiddet içerikli görseller izletilme bulunmaktadır. Bunun sonucunda Alex, aldığı serumların da etkisiyle kendisini iyi hissetmemeye ve şiddet içeriği izledikçe kusma isteği başlar. Hatta bu hissin ölüme benzediği doktor tarafından belirtilmektedir. Bu şekilde Alex kendi kötü deneyimleri, çevresi ve uyguladığı şiddetlerle ilişki kurar. Daha önceden insanlara şiddet uygularken kendini iyi hisseden Alex, tedavi sürecinde şiddet gördüğünde midesi bulanır. Bu da iyileşmeye başlamanın bir göstergesi olarak kabul edilir. Tedavide genel olarak şiddetin korkunç bir şey olduğunu deneyin vücuduna öğretmeye çalışırlar. İçimiz temizse kötülük karşısında midemiz bulanır, sözleri ile tedavinin içsel temizlik vurgusu yapıldığı söylenebilir.

Tedavi sırasında izletilen görüntülerden birinde Nazi saldırıları içeriği ve arka fonunda Beethoven'ın 9. senfonisi çalmaktadır. Beethoven hayranı olan Alex, buna dayanamaz. Daha önceden Beethoven dinleyerek şiddet içerikli düşler kurmaktan mutluluk duyan Alex'in şimdi ise midesi bulanır. Bu, Alex için tedavide son aşama olmuştur, aşırı şiddet ve öldürmenin kötü bir şey olduğunu anlayan Alex, daha sonra İç İşleri Bakanı'nın da olduğu bir salonda yapılan bir testte Alex, aykırı davranış yapması için tahrik edilir, fakat Alex sakin kalır ve şiddet içerikli eylem düşüncesi dahi midesini bulandırdığından dolayı testi başarıyla geçer ve ardından serbest bırakılır.

Alex evine döndüğünde ailesinin onun odasını kiracıya verdiğini görür ve gidecek yer bulamaz. Ardından dışarıya çıktığında daha önceden çetesiyle birlikte darp ettiği yaşlı evsiz adamla karşılaşır. Yaşlı adam da kendi arkadaşlarıyla bu sefer Alex'e saldırır. Saldırımı ayırmak için gelen polisler daha önceden Alex'in çetesinden olan Georgie ve Dim'in ta kendisidir. Eski arkadaşları tarafından da şiddete uğradıktan sonra Alex hırpalanmış bir şekilde önceden evine girdiği ve eşine tecavüz ettiği yazarın evine bilmeden gider. Önceden geldiğinde yüzünde maske olduğu için Alex'i tanıyamayan ve iyi davranan yazar, daha önceden evine ve karısına tecavüz

ettiği sırada söylediği şarkıyı Alex'in banyoda söylediğini duyunca onun kim olduğunu hatırlar. Aynı zamanda hükümetin Ludovico tekniğine de karşı olan yazar, hem hükümeti kınamak ve yerlerinden etmek, hem de Alex'den intikam almak için onu bir odaya kapatır ve yüksek sesle Beethoven'ın 9. senfonisi açar. Müziğe dayanamayan Alex, pencereden atlayarak intihar eder, fakat ölmez.

Basın, hükümetin uyguladığı Ludovico tekniğini insanlık dışı olarak niteler. Doktorlar Alex'in doğasını değiştirdikleri gerekçesiyle hükümetin bilim adamlarını suçlarlar. Alex'in intiharından İç İşleri Bakanı'nı sorumlu tutarlar. Alex'i bilim adamlarının intihara sürüklediğinden ve suçlu tedavisinde zalimce yöntemler uygulayan Bakan'ı ve hükümeti katil olarak adlandırılması üzerine Alex'in intiharı kamuoyunda yankı uyandırmış ve hükümette seçim kaybedebilecekleri düşüncesi hâkim olmaya başlar. Bunun üzerine İç İşleri Bakanı, Alex'in ziyaretine gelir ve ona iyi bir iş ve maaş garantisi vererek aralarında anlaşılır. Fakat filmin sonlarına doğru Alex'in Bakan'a verdiği söz ile filmin başlarında Deltoid'e verdiği söz şekli birbirine benzemektedir. Nitekim gözetim memuruna verdiği sözü tutamayan Alex'e güvenilmeyeceği ortadadır. Ayrıca hemşirenin Alex'e davranış testi için kartlar gösterdiği sahnede, Alex'in verdiği yanıtlar agresif ve suça meyilli olduğunun göstergesidir. Filmin sonunda da Alex'in "iyileşmişim, kuşkusuz" sözlerinden anlaşılacağı üzere Alex, Ludovico tedavisinden arınmış olarak yeni bir suçluya dönüşür.

4.5. Dizimsel Çözümleme/Kesitler

4.5.1. Kesit 1 Başlangıç: Alex, Çetesi ve Sapkın Davranışlar

Filmin ilk sahnesinde Alex ve arkadaşları Korova Milk Bar'da oturmuş uyuşturucu katkılı sütlerini (rasodoklarını) içerken akşam için ne yapabileceklerini konuşurlar. Bar'da Alex ve arkadaşları gibi giyinen iki ayrı grup ya da çete daha gözükmemektedir. Onların da aynı sebeple orada olduğu göz önüne alındığında suça teşvik edici uyuşturucu kullanımı ve suç oranlarındaki yükseklik anlaşılabilir.

Alex arkadaşlarıyla birlikte daha sonra sokakta gördükleri yaşlı bir adama, anlatıcının yani Alex'in belirttiğine göre dayanılmaz buldukları için şiddet uygulamaktadır.

Alex/Anlatıcı: *"Tahammül edemeğim şey pis, ayyaş ve yaşlı sokak serserilerinin adi babalarının şarkılarını "blerp blerp" yaparak karınlarında çürümüş bir orkestra varmışçasına söylemeleriydi. Yaşı ne olursa olsun böyle birisine dayanamam. Özellikle oradaki gibi."*

Suç oranlarının yüksekliğinden ve gençlerin yaşlılara olan zulmünden şikâyet eden yaşlı adam Alex ve arkadaşlarının ona olan davranışları hakkında şunları ifade etmiştir;

Tramp: *"Haydi gebertin beni alçak piç sürüsü! Zaten yaşamak bu boktan dünyada umurumda değil. Boktan bir dünya çünkü ne düzen var ne yasa! Boktan bir dünya çünkü gençler yaşlıları eziyor. Bu dünya artık yaşlılar için değil. Artık kimsenin ne yasaları ne de düzeni taktığı yok."*

Suç işlemeye devam eden Alex ve arkadaşları bu defa çaldıkları bir arabayla trafikte diğer araçların üzerine kaza yapmalarına neden olacak şekilde sürerek yolda ilerlerler.

Alex/Anlatıcı: *"Diğer gece gezginleri gibi çılgınlıklar yaptık. Şoför bozuntularını oynadık. Sonra Batı'ya devam ettik. Aradığımız sürpriz bir ziyaretti. Bu çok hoştu ve bizi eğlendirip, aşırı zorbalık yapmamızı sağlıyordu."*

Alex ve arkadaşlarının sürpriz bir ziyaretten kastı eve girip ev sahiplerini alıkoyarak hırsızlık yapmak ve bunu yaparken kullandıkları yöntem ise kendilerini acındırmak olur.

Alex: *"Yardım edebilir misiniz? Korkunç bir kaza geçirdik! Arkadaşım kan kaybından ölecek! Ambulans çağırmak için telefonunuzu kullanabilir miyim? Hanumefendi bu bir ölüm kalım meselesi."*

Bir yazarın evine bu şekilde girip ardından yazara şiddet uygulayıp karısına tecavüz ederler. Daha sonra çaldıkları arabayı da bir kenara bırakıp tekrar Korova Milk Bar'ın yolunu tutan Alex ve arkadaşları son bir moloko içmek isterler. Fakat orada da Alex çete içerisindeki otoritesini arkadaşı Dim üzerinde göstermeye çalışır. Alex, Bar'da otururken şarkı söyleyen bir kadına saygısızlık yaptığını düşündüğü için Dim'e vurarak onunla karşı karşıya gelir. Alex çetenin lideri olduğu vurgusunu yaparak Dim'e vurma hakkını kendinde bulur ve Dim, Alex'e karşılık verir.

Dim: *"Ne zaman istersen zincir, nozh (bıçak) ya da britvayla (ustura) dövüşelim. Nedensiz yere bana tolchock (vurmak) yapıyorsun. Elbette hoş göremem."*

Alex: *"Bir nozh'la ne zaman istersen."*

Tüm bu toplumdan uzak sapkın davranışların ardından evine giden Alex, sapkın davranışlarının altında yatan kötülük barındıran içsel düşüncelerini açığa çıkaran sahneler ardına gösterilir.

Alex/Anlatıcı: *"Harika bir gece geçirmiştik. Ve şimdi onu mükemmel bir biçimde bitirmeliydim. Bir parça Ludvig Van'la birlikte. Dinlemek için harika görüntülerim vardı."*

Alex'in bahsetmiş olduğu görüntüler şunlardır:

"Gelinlik giydirilmiş bir erkeğin asıldığını görür ve Alex ağzı kanlı bir vampir gibi ekrana yansır.

Patlama görür ve Alex ağzı kanlı bir vampir gibi ekrana yansır.

Tren kazası görür ve Alex ağzı kanlı bir vampir gibi ekrana yansır.

İlkel insanların üzerine taş yağdığını görür ve Alex ağzı kanlı bir vampir gibi ekrana yansır.

Vulkanik bir patlama görür."

Alex, ertesi gün gözetim memuru danışmanı olan Deltoid'in evinde olduğunu görür. Daha önceden de suça karıştığı anlaşılan Alex, Deltoid'in denetimindedir. Deltoid, Alex'e eğer bir daha suça karışırsa hapishaneye gidebileceği uyarısında bulunur.

Deltoid: *"Burada iyi bir evin, iyi bir ailen var. Kalın kafalı da değilsin. İçinde seni azdıran bir şeytan mı var? Çoktan beri salımsın. Sanırım yine aynı suçu işleyeceksin. Bunun için seni uyarırım Alex, yakışıklı genç burnunu pislikten uzak tut. Yeteri kadar açıkladım mı?"*

Alex: *Saf bir göl gibi, bayım. Masmavi bir yaz göğü gibi. Bana güvenebilirsiniz, bayım.*

Günün ilerleyen saatlerinde Alex'in yanına gelen arkadaşları, onu büyük bir soygun yapmak için ikna etmeye çalışırlar ve Alex'in liderliğini sorgularlar. Alex ise yaptıkları topluma aykırı davranışları normal bir şekilde anlatır.

Georgie: *Mağazaları soymakla yetiniyoruz elimize hiçbir şey geçmiyor. Mesto kahvesindeki İngiliz Will bir malşik'in (oğlanın) bile soyacağını, satabileceğini söyledi. Parlayan şeyler. Mücevherler. Büyük büyük, büyük para elde edebiliriz dedi İngiliz Will.*

Alex: *Büyük, büyük, büyük parayla ne yapacaksın? Gerektiği kadar yok mu sende? Bir araba mı gerekli, dışarıdan yürütün. Para mı gerekli, çalın.*

4.5.2. Kesit 2: Hapishane/Dönüşüm

Alex'in arkadaşlarıyla birlikte kedili kadının (Mrs. Alice Weathers) evini soyma girişiminin ardından Alex ön plâna çıkarak eve önce girip, arkadaşlarını da almak ister fakat Alex içerde kedili kadını öldürür ve polisin geldiğini duyunca evden dışarı çıkmak istediğinde arkadaşları tarafından evin önünde etkisiz hale getirilir, ardından polisin eline geçer ve hapishaneye gönderilir.

Burada hikayemin gerçek, trajik ve acıklı kısmı başlıyor diyen Alex, hapishaneye girmesiyle birlikte kendisinden "humble" olarak bahsetmektedir. Alçakgönüllü, hakir, itaatkâr anlamlarına gelen bu sözcük Alex'i eski günlerinden çok farklı zamanların beklediğinin bir sinyalidir.

On dört yıla mahkûm edilen Alex, hapishanedeki insanlardan kokuşmuş sapıklar ve suçlular olarak bahseder. Artık 655321 numarasıyla anılan hapishanedeki Alex'e taciz edici davranışlar yapılır. Nitekim Alex de böyle bir ortamdan kurtulmak ister. Alex hapishanede kaldığı süre boyunca rahibe pazar ayinlerinde yardım etmiş ve İncil'i okumaya başlamıştır. Ancak onda da yalnızca İsa'ya şiddet edilen bölümleri okuduğunu ve aklından geçirdiği görüntülerde şiddeti kendi uyguladığını düşünmektedir. Yani hala içerisindeki sapkınlık başlarda devam etse de hapishaneden kurtulmak için eline gelen ilk fırsatı kullanmayı tercih eder.

Alex/Anlatıcı: *Kitabın geri kalanı beni pek sarmadı, daha çok yemin faslı vardı ve kavga azdı. Yahudilerin birbirlerini tolchock (vurmak) ettiği bölümleri sevdim. Sonra İbrani vinolarımı (kanlarımı) içtikleri bölümü ve karıların hizmetçileriyle yattıkları bölümü. Bana dayanma gücü veriyordu.*

Alex'in sapkın hayalleri hapishanede ona dayanma gücü verdiği bilgisini bu sahnede anlaşılmaktadır. Ancak Alex hapishaneden kurtulmak istediği için hükümetin suçluları tedavi edeceği yöntem olan Ludovico tekniğine gönüllü olmak istediğini belirtir. İç İşleri Bakanı'nın onayını alan Alex, iki yıl süre boyunca kalmış olduğu hapishaneden gönüllü tedavi için Ludovico Sağlık Merkezine nakledilir ve ardından on beş gün sonra serbest kalacağı söylenir. Alex hapishaneyi terk ettiği için alışıldık bir yerden ayrılır gibi hüzünlü ve mutsuz hissettiğinden söz eder.

Ludovico Sağlık Merkezine nakledilen Alex'in tedavisi başlar. Alex iyi beslenir, sağlıklı tutulur. Ancak tedavi yönteminin bir parçası olarak birtakım serum iğneleri yapılır. Aynı zamanda tedavinin asıl parçası olan film gösterimi yapılır. Alex gözlerini kapatamasın diye göz kapakları açık kalacak şekilde ayarlanır.

Dr. Branom: *Sizinle sert olmalısınız iyileşmeniz gerekli.*

Alex: *Korkunçtu.*

Dr. Branom: *Elbette korkunçtu. Şiddet çok korkunç bir şeydir. Şimdi bunu öğreniyorsunuz. Vücudunuz öğreniyor.*

Alex: *Anlamıyorum neden midem bulanıyor. Hiç midem bulanmamıştı. Önceden tersini hissederdim. Ben yaparken ya da izlerken bana horrorshow (iyi) gelirdi.*

Dr. Branom: *Bugün kendinizi kötü hissettiniz, çünkü iyileşiyorsunuz. İçimiz temizse, kötünün karşısında midemiz bulanır. Temiz birisi oluyorsunuz hepsi bu.*

Alex'e verilen serumların ve izlediği şiddet içerikli görüntülerin etkisiyle, şiddet eylemi görünce artık midesi bulanmaktadır. Ertesi gün iki film birden izletilen Alex'e filmlerin birinde arka fonunda Beethoven'ın 9. senfonisi olduğunu duyunca çılgına dönen Alex bundan kurtulmak ister. Artık çok sevdiği Beethoven'ı dinlerken midesi bulan Alex, suçun topluma aykırı olduğunu anlar.

Alex: *Durdurun, durdurun lütfen! yalvarıyorum. Bu bir günah! Bu bir günah!*

Dr. Brodsky: *Günah? Nedir günah olan?*

Alex: *Bu! Ludvig van'ı böyle kullanmak. Kimseye bir kötülük yapmadı. Beethoven yalnızca müzik yaptı.*

Dr. Brodsky: *Size yardım edemeyiz. Belki de bu sizin cezanız olacak. Direktörün hoşuna gidecek. Üzgünüm Alex. Kendi iyiliğiniz için. Bir süre daha bize dayanmalısınız.*

Alex: *Ama doğru değil. Mükemmel Ludwig van'ı dinlerken kendimi kötü hissetmemeliyim.*

Dr. Brodsky: *Bu riski göze almalısınız. Seçimi siz yaptınız.*

Alex: *Artık devam etmek gerekmiyor bayım. Bana ispat ettiniz ki aşırı şiddet ve öldürmek kötü bir şey, korkunç kötü bir şey! Bana ders oldu bayım. Hiç görmediğim şeyi gördüm. İyileştim. Tanrıya şükür!*

Dr. Bronsky: *Tam olarak iyileşmediniz delikanlı.*

Alex: *Ama beyfendiler, hanımefendiler. Kötü olduğunu görüyorum. Kötü çünkü topluma aykırı. Çünkü herkes şiddete uğramadan yaşamak ve mutlu olma hakkına sahiptir.*

Alex'in tedavisi 15 gün dolmadan biter ve İç İşleri Bakanı'nın da katıldığı bir test sahnesinde Alex davranış testine tabi tutulur. Testten geçen Alex artık özgür ve sapkın davranışlardan arınmış, iyileşmiş bir bireydir.

4.5.3. Kesit 3: Etiketli Sapkın

Alex'in eskiden işlediği suçlar yüzünden kendisiyle ilgilenen gözetim memurunun imalarıyla sapkın olarak damgaladığı ortadadır. Hapishaneye gitmesinin kesinleşmesinin ardından ise henüz karakoldayken bile Deltoid Alex'e "Artık sen bir katilsin küçük Alex, bir katil" diyerek yüzüne tükürür. Yanındaki polis "Onu pataklamak istiyorsanız, çekinmeyin, dövün" der.

Alex hapishaneden Ludovico Sağlık Merkezi'ne nakledilirken Alex'in başında duran Chief Guard doktorlara Alex'e güvenilmeyeceğinden söz eder:

Chief Guard: "Doktor size bir öğüt: Ona dikkat edin. Vahşi bir piçti ve yine öyle olacak. Boyun eğmiş olmasına ve İncil'i okumasına rağmen."

Alex tedavisinden sonra evine döndüğünde, ailesinin Alex hapisteyken odasını Joe adında bir gence kiraladığını öğrenir. Joe'nun iki aylık kirayı peşin verdiğini söyleyen Alex'in babası, Alex'e evinde kalamayacağını ima etmiştir. Joe ise durumun bundan daha önemli olduğunu belirterek Alex'in henüz tedavi sürecinden yeni çıkmış birisi bile olsa onu eski yaptıklarından dolayı etiketlemiş ve şu ifadelerde bulunmuştur.

Joe: "İkinizi de düşünmeliyim, benim için bir anne ve baba oldunuz. İkinizi de bu canavarın eline bırakıp gitmek benim için doğru olmaz. O hiç sizin gerçek oğlunuz olmadı. Bakın ağlıyor. Ama bu uydurma ve kurnazlık. Gidip başka bir yerde oda bulsun. Kötü bir oğul olmanın hatasını anlasın, böyle bir aileye layık olmadığını."

Alex: "Şimdi güveneceğim kimse yok. Ne acılar çektim ve hala herkes acı çekmemi istiyor."

Joe: "Başkalarına acı çektirdin. Şimdi senin acı çekmen bir adalet. Bana yaptıklarını anlattılar. Anlatılanları duymak bir şoktu. Beni gerçekten hasta etti. Bak annene ne yaptın. Haydi. Sakin ol."

Alex: "Tamam. Artık gidiyorum. Artık beni vidy (görmek) etmeyeceksiniz. Kendi yolumu bulacağım. Teşekkür ederim. Vicdanınızla bir başına kalın."

Alex gönüllü olarak iyileşmeyi ve tedavi olmayı kabul etmiş artık arınmış yeni bir insan olarak ailesinin evine geldiğinde, Joe tarafından geçmişte işlemiş olduğu suçlar yüzünden etiketlenerek sapkın "harici" olarak görülmektedir. Ailesinin evinde kalma şansını elinden kaybeden Alex, ailesinin de geçmişte yaptıklarından dolayı onu savunmadığını görünce evi terk etmek zorunda kalır.

4.6. Dizisel Çözümleme/Karşıtlıklar

Orijinal eserin yazarı Anthony Burgess, kahramanına Alex DeLarge ismini verirken, ismin anlamına ve içindeki harf ve kelimeye dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Alex, Yunancadan gelme bir isim olarak "insanlığın koruyucusu" anlamına gelmektedir. İsim olarak Alexander the Great (M.Ö.

356-323) adlı Makedon Büyük İskender'e dayanmaktadır. Filmdeki karakterimizin adı da Alexander DeLarge olduğu düşünülürse Alexander the Large, anlamı çıkartılabilir. "Large" kelimesinin de "Great" ile eş anlamlı olması, "the" yerine "de" kullanıldığını göstermektedir. İngilizcede bazı harflerin okunduğu gibi yazılması normaldir. Birtakım kısaltmalarda bunu görmek mümkündür. Örneğin "wait" kelimesi kısaltılarak "w8", "for" bağlacı "4" sayısı olarak yazılabilmektedir. Bunun dışında Alex'in kelime anlamı olarak insanlara yardım eden olmasının aksine, Alex'in ailesine geceleri dışarda insanlara yardım ettiğini söyleyerek bunun tam tersi insanlara rahatsızlık vermesi ve şiddet uygulaması bir karşıtlıktır.

Alex ismi incelediğinde ise görülecektir ki, A-lex, İngilizcede "lex" kelimesi kanun anlamına gelmekte iken, İngilizce "a" harfi "1" anlamına gelir bu da bir ve tek kanunu olan, kendi kanunu olan anlamında okunabilmektedir. Ayrıca Alex'in isim ve soyadı film içerisindeki gazetelerde "Alex Burgess" olarak da geçtiği görülmektedir. Bu anlamda Kubrick, Anthony Burgess'a da bir gönderme yapmaktadır.

Alex geceleri çetesiyle birlikte işlediği suçlardan dolayı eve geç gelir. Fakat ailesi, Alex'in geceleri orda, burada yardım işleri yaptığını bilmektedir. Alex'in ailesine yalan söylediğini ve kirli işlerini sakladığı bilgisinden hareketle Alex'e güvenilmeyeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca gözetim memuru danışmanı Deltoid'e de suç işlemeyeceği yönünde "bana güvenebilirsiniz" demiş ve ardından suç işlemiştir. Alex, aynı şekilde İç İşleri Bakanı ile hastanede yaptığı anlaşmada da "bana güvenebilirsiniz" dediği görülmektedir.

Alex, başlangıçta oldukça kibirli, çete üyeleri üzerinde lider olma çabası ve şiddet uyguladığı diğer kişilere ve Billy Boy gibi başka çetelerden olanlarla girdiği diyaloglarda kendi üstünlüğünü her zaman pekiştirmeye çalışan, insanlarla alaylı bir şekilde ilişkiler kuran bir karakter iken, dönüşümün başladığı hapisaneyeye giriş itibarıyla kendisinden "alçak gönüllü" olarak söz etmeye başlamaktadır. Bu anlamda Alex'in Kanun tarafından sapkın bir suçlu olarak etiketlenmesi ve hor görülüp, itilip kakılıp, tacizlere uğramaya başlaması Alex'i bu noktaya getiren detaylar olmuştur.

Hikâyenin başlangıcından itibaren modern ve eski karşıtlığında, modernliğin seçilerek sürekli yeniliğe doğru gidilmesi ve bu yönde adımlar atılması, eski insanlardan ve eski yöntemlerden kurtulmak gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu anlamda yaşlı-genç çatışması ön plâna çıktığı sahnelerde, sokak serserisi Tramp'ın Alex ve çetesi tarafından şiddete uğraması sırasında Tramp, "gençlerin yaşlıları ezdiği" bu yeni dünya düzeninden yakınmaktadır. Daha sonra Alex'in evi terk etmesinin ardından Tramp ve evsiz arkadaşlarının Alex'e şiddet uygulaması ve bu sefer de Alex'in bunu "yaşlıların gençliğe olan şiddeti" olarak nitelemesi tam bir karşıtlıktır.

Tramp ve arkadaşlarının Alex'i tartakladığı sırada düzeni sağlamak için gelen polislerin Alex'in eski çete arkadaşları, Georgie ve Dim olması ise bir başka karşıtlıktır. Dim'in olay yerine gelirken söylemiş olduğu; "*Dağılın! Devletin huzurunu bozmayın haylaz gençler!*" sözleri ise önceden kanunsuz olan Dim'i artık kanunun savunucusu yapmıştır. Burada yalnızca Stanley Kubrick'in yönetmenliğindeki filmde geçen özel bir ayrıntı yer almaktadır. Dim'in polis üniformasının apolet kısmında yazan 665 sayısı ve Georgie'nin üniformasında bulunan 667 sayısıdır. Georgie ve Dim sürekli aralarında taşıdığı Alex'i "666" olarak nitelediği düşünülmektedir. Bu da akıllara Alex'in gözetim memuru Deltoid'in "*Senin içinde şeytan mı var?*" sorusunu akla getirmektedir. 666 sayısının şeytan/canavar ile anılmasından dolayı Georgie ve Dim'in apoletlerinde olan sayıların tesadüf olmadığı anlaşılmaktadır. Tabii ki Alex, polis olan Dim ve Georgie tarafından yakalandığı esnada iyileşmiş, tedavi edilmiş haldedir. Fakat Alex'in her ne kadar tedavi olsa da etiketli bir sapkın olduğu unutulmamalıdır. Alex'in aslında Beethoven dinlerken kurduğu vahşet içerikli düşlerin arasında bir vampir/canavar gibi ekrana yansıdığı sahneler de bulunmaktadır.

Alex, Ludvig van Beethoven'ın 9. senfonisini dinlemekten büyük bir haz duymakta ve iyi hissettiği anlardan sonra bunu Beethoven'ın müzikleri ile kutlamaktadır. Aynı zamanda Alex, Beethoven dinlerken aklından geçirdiği görüntülerden de anlaşılacağı üzere kan ve vahşet düşlemektedir. Fakat Alex, Ludovico tedavisi esnasında bir görüntünün fon müziğinde duyduğu Beethoven'ın 9. senfonisi ile adeta işkence çeker. Tedavi, onu Beethoven dinleyemez hale getirir. Beethoven dinlerken kötü hissetmeye başlayıp, intihar edecek konuma kadar gelmesi de Ludovico tedavisinin, bireyin şiddet ile ilişkilendirdiği ve bunu haz duyarak yaptığı davranışların tamamen tersine çevirerek yani mide bulantısının ötesine götürerek ölme isteği uyandırır. Alex'in tedaviden sonra Tramp ve arkadaşlarından gördüğü şiddet üzerine Alex'in "*karşılık vermeye cesaret edemiyordum, o korkunç bulantıyı hissetmektense böylesi daha iyiydi*" ifadesinden anlaşılacağı üzere Alex, herhangi birisine şiddet uygulamayı düşündüğünde midesi bulanırken, büyük bir hazla vahşet içeren düşlerle dinlediği Beethoven'ın müziğini duyunca buna tamamen son vermek adına hayatını sonlandırmak ister.

SONUÇ

Sapkın davranışlara neden olan etkenlerden biri olan uyuşturucu madde kullanımı, Alex ve arkadaşları tarafından gerçekleştirildiği filmin en başından itibaren bilinmektedir. Bunun dışında Alex'in ailesinin Alex'in geceleri ne yaptığı konusunda doğru bir bilgi sahibi olmaması, aile yapısında yetersiz denetimin olduğunun göstergesidir. Alex'in şiddet ve tecavüz eylemlerini gerçekleştirdiği halde ailesine geceleri eve geç gelişinin nedenini insanlara 'yardım' ettiğini söylemesi ile Alex'in sapkın davranışlarını kendince iyilik olarak görmesinden ve bundan keyif almasından kaynaklanmaktadır. Mutlu olduğu anlarda aklından geçen vahşet görüntüleri de bunu kanıtlamaktadır.

Alex, ailesiyle birlikte yaşadığı evinin, apartman girişinden anlaşılacağı üzere oldukça bakımsız olduğu ve Alex'in acaba yoksulluktan mı yoksa sadece uyuşturucu etkisiyle mi bu sapkın davranışları gerçekleştirdiğini düşündürmektedir. Filmin içerisinde Alex'in tedavi gördüğü esnada 'eskiden şiddet uygularken tam tersini hissedirdim' yani şiddet uygularken veya uygulama davranışı düşüncesinde dahi mutlu olduğu bilgisinden hareketle Alex'in tüm sapkın davranışlarının altında daha çok bu davranışlardan keyif alarak yaptığı aşikârdır.

Alex ve çetesinin sapkın davranışları öncesinde herhangi bir detaylı plân yapmadan, şiddete teşvik edici uyuşturucu madde kullandıktan sonra anlık olarak verdikleri görülmektedir. Bu davranışlara göre Alex ve çetesinin dürtüsellik ile öngörüsüz hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

Formel denetim gruplarınca geliştirilen Ludovico isimli yeni bir tedavi yöntemi, suçlu sayısını en aza indirmek için ortaya çıkarılmıştır. Alex'in bu tedaviye gönüllü olarak katılmak istemesinin sebebi, hapisane ortamındaki benliğini kaybettiren birtakım davranışlara maruz kalmasıdır. Hapishaneden kurtulmak isteyen Alex, tedavi olup sosyal hayata karıştığı andan itibaren ise informal denetim gruplarının dışlayıcı hedeflerine maruz kalmıştır.

Sapkınlık ve suç ilişkisi bakımından bireyin ahlaki olarak özgür seçimini engelleyen bir tedavi yönteminin gerçekleştirilmesi, filmde de basın tarafından eleştirilmiş ve formel denetim grupları, bu tedavi yöntemi ile "tedavi edilmiş" sapkın bireyle sonrasında kendi çıkarları uğruna anlaşma yoluna gittiği görülmektedir.

A Clockwork Orange filmi şiddetten keyif alan bir sapkın birey ile bu bireyi yanlış yöntemlerle tedavi etmeye çalışan formel denetim grupları arasında geçmekte ve sapkın bireyin tam olarak iyileşmediği, formel denetim gruplarının kendi çıkarları için etiketli sapkın bireyle anlaşma yoluna da gidebileceğini göstermiştir. Kubrick'in yönetmenliğindeki film, kült filmler arasına girmiş, içerisinde kullanılan müzikleriyle ve dönemi itibarıyla cesur görüntüleriyle ses getirmiştir. Filmin Alex karakterini sunuşu bakımından hapishaneden öncesi ve sonrası olarak düşünüldüğünde

Alex karakteri birinci bölümde kibirli biri olarak gözükmekteyken, ikinci bölümden itibaren alçak gönüllü olarak gözükmektedir. Bu anlamda hapisneden önceki bölümde şiddetin kibirle birleşmesi, medyadaki sunum açısından filmde kullanılan çarpıcı müzikler de dahil edilince özendirici olmakta ve şiddete meyilli gençleri etkileme oranı yüksektir.

Sonuç olarak filmin sonunda da görülebileceği üzere filmin başlarında ve sonunda Alex'in her iki formel denetim grubu temsilcisi (Deltoid ve İç İşleri Bakanı) ile anlaşma yaparken alaylı bir şekilde "bana güvenebilirsiniz" demesi ve bunu söylerken her iki sahnede de yüzünün görünmemesi, Alex'in Ludovico tedavisinden arınmış, etiketli bir sapkın olarak hayatına devam edeceğinin bir göstergesidir. Formel denetim gruplarınca uygulanan tedavi yönteminin rahatsız edici sonuçları olmasından dolayı ve bu anlamda bu grupların ağır eleştirilere maruz kalmaları, bir medya organı olarak basın ve kamuoyunun eleştirilerinden etkilenerek hareket etmeleri, gene bir medya organı olan sinemadan birçok kişinin etkilenebileceği bu sinema filminde sapkın bireyin kibirli yönünü baskın bir şekilde sahnelenmesi olumsuzluk teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyayla, A. (2019). E. Durkheim ve B. Malinowski Ekseninde "Sapma" ve "Suç" Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2): 68-76.
- Altheide, D. L. (2015). Deviance and the Mass Media, *The Handbook of Deviance*, (Erich Goode Ed.), New York: Wiley, 277-297.
- Barthes, R. (2009). *Göstergebilimsel Serüven*, (Mehmet Rifat ve Sema Rifat Çev.), İstanbul: YKY.
- Becker, H. S. (2015). *Hariciler (Outsiders) Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*, (Şerife Geniş ve Levent Ünsaldı Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Cicourel, A. V. (1968). *The Social Organisation of Juvenile Justice*, New York: Wiley.
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, New York: Free Press.
- Deflem, M. (2015). Deviance and Social Control, *The Handbook of Deviance*, (Erich Goode Ed.), New York: Wiley, 30-44.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü* (Özer Ozankaya Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (Süleyman İrvan Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler*, (Ebru Arıcan Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2019). *Damga*, (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Goode, E. (2016). *Deviant Behaviour*, (Eleventh Edition), New York: Routledge.
- Gönüllü, M. (2000). Grup ve Grup Yapısı, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1): 191-201.
- Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin Sosyo – Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2): 247-267.
- Kramer, R. C. (2000). Poverty, Inequality, and Youth Violence, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 567 (1): 123-139.
- Lekka, N. (2017). Nadsat – The Cryptic Language of 'A Clockwork Orange', <https://www.babel.com/en/magazine/nadsat-the-cryptic-language-of-a-clockwork-orange-and-how-russian-can-help-you-understand-it>.
- Lemert, E.M. (1951). *Social Pathology*. New York: McGraw-Hill.
- Lilly, J. R., Cullen, F. T., & Ball, R. A. (2007). *Criminological Theory: Context and Consequences* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Parsa, A. F. (2012). Sinema Göstergebiliminde Yapısal Çözümleme: Sinemasal Anlatı Sunumu ve Kodlar, *Görsel Metin Çözümleme*, (Özlem Güllüoğlu Ed.), Ankara: Ütopya Yayınevi, 11-33.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.
- Siegel, L. J. (1989). *Criminology*, St.Paul: West Pub. Company.
- Slattery M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Özlem Balkız vd. Çev.), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Tannenbaum, F. (1938). *Crime and the Community*. New York: Columbia University Press.